

مقایسه وضعیت هویت‌یابی دانش‌آموزان پیش‌دانشگاهی در گروه‌های قومی استان خوزستان

مرتضی امیدیان*

E-mail: moniza332@yahoo.com

چکیده:

به منظور مقایسه چهار حالت هویت سردرگم، زودهنگام، مهلت‌خواه و کسب‌شده در سه گروه عرب، بختیاری و غیرعرب و غیربختیاری، آزمون تجدید نظر شده هویت بنیون و آدامز (امیدیان، ۱۳۸۲: ۱۲۸) به ۳۴۷ دانش‌آموز دختر و پسر داده شد. این دانش‌آموزان به صورت تصادفی از ۸ شهرستان استان خوزستان انتخاب شدند. ۷۸ نفر آنها عرب، ۱۰۵ نفر بختیاری و ۱۶۴ نفر از سایر گروه‌ها بودند. نتایج در رابطه با مقایسه نمره‌های هویت نشان داد که تفاوت آزمودنی‌ها در هویت کسب‌شده معنی‌دار نیست ولی آزمودنی‌های عرب در حالت‌های هویت سردرگم و زودهنگام، از بختیاری‌ها و گروه غیرعرب و غیربختیاری بیشتر بودند. در حالت هویت مهلت‌خواه دانش‌آموزان عرب زبان و بختیاری‌ها از گروه سوم نمره بیشتری کسب کردند. در بعد اعتقادی گروه عرب زبان در هویت زودهنگام بر دو گروه دیگر برتری داشتند. در حالت مهلت‌خواه، در بعد اعتقادی گروه عرب فقط بر گروه غیرعرب و غیربختیاری برتری داشت و با گروه بختیاری تفاوت معنی‌داری نداشت. در بعد روابط بین فردی نتایج مشابهی به دست آمد. در حوزه هویت ملی دانش‌آموزان بختیاری از نظر هویت زودهنگام و مهلت‌خواه بر گروه سوم برتری داشتند. نتایج با توجه به دیدگاه مارسیا (۱۹۶۶) و پینی (۱۹۹۲) مورد بحث قرار گرفت.

کلید واژه‌ها: هویت، هویت قومی، هویت سردرگم، هویت زودهنگام، هویت مهلت‌خواه



مقدمه

تنوع اقوام موجود در ایران به نحوی است که می‌توان ویژگی جامعه متنوع را در مورد ترکیب جمعیتی آن به کار برد (مقصودی، مجتبی، ۱۳۸۰). در چنین جوامعی تعلیم و تربیت تک‌فرهنگی به دلیل عدم توجه به تفاوت موجود در گروه‌های مختلف، به کاهش همدلی اخلاقی، سردرگمی هویتی و ازخودبیگانگی منجر می‌شود. در دیدگاه تعلیم و تربیت چندفرهنگی به دلیل آگاهی کودک از فرهنگ‌های دیگر، به کودکان کمک می‌شود تا از قید تعصبات آزاد شوند (سجادی، ۱۳۸۴: ۳۷). به نظر کاستلر^۱ (۱۹۹۹)، تعلیم و تربیت کثرت‌گرا بر مشارکت‌پذیری، رهایی از تعصبات هویت خاص، شهروند خوب بودن، تفکر و عقلانیت، خلق هویت خود و درونی کردن نقش‌های اجتماعی در افراد کمک می‌کند (۱۳۸۴). از دیگر سو با توجه به اهمیت فرایند هویت‌یابی، توجه به نقش فرهنگ قومی در این فرایند ضروری است.

تمهیدات نظری

اریکسون^۲ (۱۹۶۸) وجود بحران را شرط اساسی تشکیل هویت می‌داند که پس از شکل‌گیری هویت برطرف می‌شود. این بحران در سایر مراحل رشد نیز تجربه می‌شود و محور زیربنایی تجربه بحران در هر مرحله از رشد، تعارض بین موجودیت فرد به عنوان شخصی که به کمک دیگران مانند والدین، معلمان، همسالان و مانند آن شناخته می‌شود و شناخته شدن به عنوان فردی مستقل از دیگران است. در مرحله نوزادی، کودک با افزایش آگاهی، کم‌کم خود را به عنوان فردی متمایز مطرح کرده و به تدریج از مادر فاصله می‌گیرد. به نظر اریکسون در سن دبستان کودک کم‌کم متوجه می‌شود که در اغلب موارد زمینه‌های خانوادگی او با آرزوهایش تفاوت دارند. او یاد می‌گیرد که به عوامل و مسایلی توجه کند که نقش او را به عنوان دانش‌آموز برجسته می‌سازند. در این مرحله مهمترین مسأله برای او همانندسازی مثبت با کسانی است که بیشتر می‌دانند و با چگونه کارکردن آشنایی بیشتری دارند. در نوجوانی، افراد با حساسیت بالا نسبت به نگرشی که دیگران به آنها دارند، در رابطه با خویش حساس می‌شوند، که حالت افراطی آن در شکل سردرگمی در هویت بروز می‌کند. اریکسون هویت را محصولی بی‌نظیر می‌داند که از طریق گذر از بحران کسب می‌شود. بحرانی که فقط در همانندسازی تازه با همسالان و عناصر خارج از خانواده کسب می‌شود و به همین دلیل نوجوانی را

1- Casteles, S.

2- Erickson, E.

آخرین مرحله کودکی می‌داند. در عین حال به نظر اریکسون، این مرحله زمانی به صورت قطعی به اتمام می‌رسد که فرد هویت‌های کودکی خود را یکپارچه کرده و زیرمجموعه‌ای برای هویت کلی خویش ایجاد کند. اریکسون از نظر واژه‌شناسی به ریشه‌های یکسان «هویت»^۱ و «هماندسازی»^۲ در زبان انگلیسی اشاره می‌کند. از نظر او «هماندسازی‌ها»، «انتظارات» و «فردیت» مسیر کسب هویت است. افراد کم سن و سال به واسطه دیگران مورد شناسایی قرار می‌گیرند و بعدها در نوجوانی شروع به رها کردن خود از قید انتظارات مرتبط با این همانندسازی‌ها می‌کنند. اریکسون معتقد است که هویت زمانی که عمر این نوع همانندسازی‌ها به سر می‌رسد، شروع به شکل‌گیری می‌کند. پس هویت نهایی از نظر اریکسون با غلبه بر همانندسازی‌های پراکنده افراد در گذشته تثبیت می‌شود. در این مسیر نوجوان به اصلاح همانندسازی‌های مختلف و پراکنده پرداخته و آنها را به مجموعه منطقی و بی‌نظیر تبدیل می‌کند (اریکسون، ۱۹۶۸: ۱۶۰ و ۱۶۱).

مارسیا^۳ (۱۹۶۶)، فرایند شکل‌گیری هویت را طی چهار وضعیت هویت‌یابی سردرگم^۴، مهلت‌خواه^۵، زودهنگام^۶ و کسب‌شده^۷ مطرح کرده است. فردی که هویت سردرگم دارد، به دنبال پرسش و تجربه به منظور تعریفی از خود در رابطه با جهان نیست و در این مورد به چیزی پایبندی ندارد؛ در وضعیت مهلت‌خواه، به دنبال تعریفی از خویش است و در این رابطه دست به تجربه می‌زند ولی هنوز به روش خاصی متعهد نیست؛ در حالت زودهنگام بدون پرسش‌گری و جستجو به تعریف و روشی که افراد مهم زندگی (مانند پدر، مادر، معلم) برایش تعیین کرده‌اند، پایبند شده است؛ و در هویت کسب‌شده پس از طی یک دوره از پرسش و تجربه، به مفهومی از خویش شدن و رابطه‌اش با جهان و دیگران دست یافته و به آن متعهد است.

اریکسون فصل هشتم از کتاب خود با عنوان «هویت، جوان و بحران» را به موضوع نژاد اختصاص داده و از آن با عنوان هویت گسترده‌تر یاد می‌کند (۱۹۶۸). این جنبه هویت در آمریکا به ویژه در میان سیاهپوستان مطرح است. در هندوستان، گاندی و نهری با تکیه بر نژاد خود در برابر انگلستان، به مردم هویت دادند. این موضوع در سایر

1- Identity

5- Moratorium identity

2- Identification

6- Foreclosure identity

3- Marcia, j.

7- Achieved identity

4- Diffusion identity



ملل نمی‌تواند نادیده گرفته شود. مفهوم بحران از این دیدگاه، نژادها و ملل را به انقلاب آگاهی^۱ می‌رساند. در اینجا به تعبیر اریکسون صحبت از نوعی هویت واگذار شده^۲ است. که به منزله پللی از گذشته به آینده می‌باشد. بنابراین دل‌مشغولی بیش از حد به موضوع هویت از این نظر نه به عنوان از خود بیگانگی؛ بلکه به عنوان نوعی نظر اصلاحی در تحول تاریخی در نظر گرفته می‌شود. کیم^۳ (۱۹۸۱: ۳۱۲)، با توجه به دیدگاه اریکسون و ماریسا (۱۹۶۶، ۱۹۶۸) که در رشد هویت، دو فرایند اکتشاف و هویت را مورد تأکید قرار می‌دهند، به بررسی موضوع هویت‌یابی در گروه‌های نژادی و قومی پرداخت. او یک الگوی امریکایی - آسیایی برای هویت نژادی آسیایی‌تبارهای ساکن آمریکا به منظور تبیین چگونگی هویت‌یابی طرح می‌کند. پینی^۴ و همکاران (۱۹۹۲)، به اهمیت هویت قومی (نژادی) در بهداشت روانی اشاره کردند. پینی (۱۹۸۹) سه مرحله را برای تشکیل هویت قومی در سه گروه آسیایی - آمریکایی، سیاه‌پوست و مکزیکی مورد بررسی قرار داد. بیش از نیمی از افراد اقلیت در پایه دهم هیچ اقدامی برای جستجوی هویت انجام نداده بودند. یک پنجم آنها در حالت جستجو و یک پنجم دیگر در حالت اکتشاف و تعهد برای هویت قومی خود بودند. بنابراین همان گونه که ملاحظه می‌شود، در حالی که فرایند تشکیل هویت در میان برخی از دانش‌آموزان مطرح بود، برای بیش از نیمی از آنها بین موضوع هویت و قومیت ارتباط کمی وجود داشت. به طور کلی به نظر پینی موضوع هویت قومی برای گروه‌های اقلیت بیش از گروه‌های اکثریت مطرح است و این موضوع با عزت نفس آنها رابطه مثبت دارد. به عبارت دیگر، هر چه افراد گروه‌های اقلیت با موضوع هویت قومی بیشتر درگیر بودند و آن را برای خود عمده می‌دانستند، عزت نفس بیشتری داشتند (پینی و علیپوریا،^۵ ۱۹۹۰). پینی بر اساس دیدگاه اریکسون و ماریسا به صورت تجربی با بررسی فرایند شکل‌گیری هویت قومی به سه مرحله مشخص در شکل‌گیری هویت اشاره می‌کند. در اولین مرحله جوانان هنوز هویت خود را مورد بررسی و آزمون قرار نداده و به همین جهت با عنوان آزمون نشده مشخص می‌شوند. این گروه از افراد به دنبال کشف هویت قومی خود نبودند. مرحله دوم، مرحله‌ای است که در آن افراد با تجربه پرسش درباره هویت قومی خود روبرو شده و فرایند اکتشاف در آنها شکل می‌گیرد که پینی (الف ۱۹۹۳) آنها را

1- Revolution of awareness

4- Phinney, J.

2- Surrendered identity

5- Alipuria

3- Kim, J

جستجوکنندگان می‌نامد. در این مرحله افراد به روش‌های مختلف مانند مطالعه کتاب‌های مربوط به قوم، گرفتن واحدهای درسی در این رابطه، بحث پیرامون موضوعات قومی، هوشیاری بیشتر نسبت به مسایل سیاسی، سیاسی‌تر شدن و جستجوی سبک‌های متفاوت زندگی، واکنش نشان می‌دهند. پینی آخرین مرحله شکل‌گیری هویت قومی را همانند ماریسا (۱۹۶۶) هویت کسب‌شده می‌نامد. این افراد پس از یک دوره جستجو و بررسی کامل، به صورتی آشکار از هویت قومی خود آگاه می‌شوند. این حالت با پذیرش قوم خود و درونی کردن ویژگی‌های قومی همراه بوده و شخص به عنوان فردی شناخته می‌شود که دارای هویت قومی بالایی است. پینی (۱۹۹۲) به اهمیت هویت قومی در بهداشت روانی اشاره کرده و معتقد است که نوجوانان و جوانانی که هویت قومی خود را شناسایی کرده و معنای روشنی از آن برای خود دارند، سازگاری کلی بهتری از خود نشان می‌دهند. از طرف دیگر، از آنجا که هویت قومی در طول زمان شکل می‌گیرد، انتظار می‌رود که با افزایش سن، هویت قومی گسترش یابد. از عوامل دیگری که در این مورد باید مورد توجه قرار گیرد، تغییرات و تفاوت‌ها در شکل‌گیری هویت قومی با توجه به جنسیت و نوع قوم می‌باشد. با توجه به اینکه گروه‌های مختلف قومی از نظر تاریخی، زمینه فرهنگی و موقعیت اجتماعی با هم تفاوت دارند، اهمیت هویت نژادی با توجه به نوع نژاد و جنسیت برای افراد متفاوت است. رالی^۱ و همکاران (۱۹۹۸)، با استفاده از پرسشنامه به بررسی وضعیت هویت قومی و عزت نفس افراد در دو نمونه از دانشجویان و دانش‌آموزان پرداختند. آنان نشان دادند که برای گروهی که قوم محوریت دارد، این عامل، رابطه مثبت بین عزت نفس و توجه به خود را میانجی می‌کند. یعنی در افرادی که در محور بودن قومیت نمره بالاتری کسب کرده بودند، رابطه میان توجه به خود و عزت نفس معنی‌دار بود؛ ولی برای کسانی که در این خصوص نمره کمی کسب کرده بودند، رابطه این دو معنی‌دار نبود. از دیگر سو باید توجه داشت که هویت ملی و هویت قومی باید نوعی یکپارچگی داشته باشند که در امریکا توسط کیم و پینی این موضوع مورد تأکید قرار گرفته است. از نظر مقصودی (۱۳۷۹) نیز هویت قومی به صورت افراطی می‌تواند یکی از تهدیدکننده‌های هویت ملی باشد و تعادل بین این دو و یکپارچگی هویت‌های مختلف از نظر فردی و اجتماعی موضوعی ضروری است.



طبق گزارش منتشره از وضعیت هویت ملی توسط معاونت پژوهشی وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، میزان احساس هویت ملی در دو گروه قوی و ضعیف دسته‌بندی گردید. با توجه به نتایج گزارش شده بین متغیرهای جنسیت، سن، سطح تحصیلات، تأهل و میزان احساس غرور ملی، رابطه وجود داشت (دفتر طرح‌های ملی وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، ۱۳۸۰ و ۱۳۸۲). امیدیان (۱۳۸۱: ۴۱۲ و ۴۱۵) نشان داد که افراد دارای هویت کسب شده در دانشجویان، از نظر میزان مسؤلیت‌پذیری و سلامت روانی در مقایسه با سایر حالت‌های هویت وضعیت بهتری داشتند.

بیان مسأله

یکی از زمینه‌های مهم هویت‌یابی، شرایط فرهنگی و اجتماعی است. به عبارت دیگر هویت در بستری از خانواده و خرده‌فرهنگ‌هایی که خانواده را احاطه کرده‌اند شکل می‌گیرد. فرهنگ حاکم نیز از طریق آموزش رسمی و رسانه‌ها بر این موضوع اثر می‌گذارد. در کشور ما که گروه‌های متنوعی زندگی می‌کنند، هر گروه در کنار پیوند با ملیت، دارای آداب، رسوم و شیوه‌های زندگی مخصوص به خود است. پژوهش حاضر می‌خواهد به بررسی تفاوت سه گروه عمده ساکن در استان خوزستان از نظر نحوه هویت‌یابی بپردازد. به عبارت دیگر می‌خواهد روشن کند که آیا در حالت‌های هویت سردرگم، زودهنگام، مهلت‌خواه و کسب شده در ابعاد اعتقادی، و روابط بین فردی و هویت کلی تفاوت وجود دارد و یا اینکه گروه‌ها فرایند یکسانی را طی می‌کنند؟ و اگر تفاوتی وجود دارد، وضعیت گروه‌های مختلف در این رابطه چگونه است؟ در بعد اعتقادی به موضوعاتی چون هویت مذهبی، سیاست، فلسفه زندگی، شغل و ملیت پرداخته می‌شود و در بعد روابط بین فردی موضوعاتی چون دوستی، معاشرت، هویت خانوادگی، نقش جنسی و اوقات فراغت مورد بررسی قرار می‌گیرد. این موضوع کمک می‌کند تا نقش احتمالی خرده‌فرهنگ‌های موجود در استان، در نحوه شکل‌گیری هویت جوانان مشخص شود. به دلیل اهمیتی که هویت‌یابی در حیات فردی و اجتماعی افراد دارد، شناسایی عوامل مرتبط با آن هدف بسیاری از پژوهش‌هاست. این پژوهش نیز به منظور پاسخ به پرسش‌های پژوهشی زیر طراحی شده است:

- ۱- آیا دانش‌آموزان عرب‌زبان و بختیاری، و دانش‌آموزان غیرعرب و غیربختیاری، از نظر هویت‌یابی با توجه به مراحل چهارگانه هویت مارسیا، فرایند یکسانی را طی می‌کنند؟
- ۱- الف) آیا در بعد اعتقادی، دانش‌آموزان عرب‌زبان و بختیاری و دانش‌آموزان

غیرعرب و غیربختیاری، از نظر هویت‌یابی با توجه به مراحل چهارگانه هویت مارسیا، فرایند یکسانی را طی می‌کنند؟

۱- ب) آیا در بعد روابط بین فردی، دانش‌آموزان عرب‌زبان و بختیاری و دانش‌آموزان غیرعرب و غیربختیاری، از نظر هویت‌یابی با توجه به مراحل چهارگانه هویت مارسیا، فرایند یکسانی را طی می‌کنند؟

۱- ج) آیا در حوزه هویت ملی، دانش‌آموزان عرب‌زبان و بختیاری و دانش‌آموزان غیرعرب و غیربختیاری از نظر هویت‌یابی با توجه به مراحل چهارگانه هویت مارسیا، فرایند یکسانی را طی می‌کنند؟

اهمیت و ضرورت پژوهش

فرایند هویت‌یابی در جوانان یکی از مهمترین نیازهای عصر کنونی به ویژه در کشور ما با جمعیتی جوان است. در این رابطه آگاهی از نقش برخی متغیرهای اجتماعی مؤثر مانند زمینه‌های فرهنگی و اجتماعی دانش‌آموزان در هویت‌یابی ضروری است. قومیت‌ها با توجه به آداب، رسوم و سنن خاص خود بر نحوه هویت‌یابی جوانان اثر می‌گذارند. پژوهش حاضر به عنوان گامی در جهت شناسایی بهتر این عوامل ضرورت دارد؛ زیرا آگاهی ما از فرایند هویت‌یابی را بیشتر خواهد کرد.

روش آزمودنی‌ها

در پژوهش حاضر، آزمودنی‌ها ۵۰۰ دانش‌آموز دختر و پسر ساکن استان خوزستان بودند که به صورت تصادفی چند مرحله‌ای از شهرهای استان خوزستان انتخاب شده بودند. چون در این گونه موارد اسامی افراد قابل دسترسی نیست، امکان استفاده از نمونه‌گیری تصادفی ساده وجود ندارد. به همین دلیل به صورت تصادفی ابتدا شهر و سپس مراکز پیش‌دانشگاهی انتخاب می‌شوند. به این منظور ابتدا از قسمت‌های شمال، مرکز و جنوب استان به صورت تصادفی ۸ شهر انتخاب گردید (سه شهر از شمال، سه شهر از جنوب و دو شهر از مرکز استان). پس از آن فهرست تمام مراکز پیش‌دانشگاهی از سازمان آموزش و پرورش تهیه گردید و با توجه به حجم دانش‌آموزان در شهرهای مختلف، از آنها نمونه‌گیری به عمل آمد. در شهرهای کوچک یک مرکز و در شهرهای بزرگ، دو مرکز به صورت تصادفی انتخاب گردید و در مجموع ۱۰ مرکز پیش‌دانشگاهی از کل استان به صورت تصادفی برگزیده شد. از هر مرکز ۵۰ دانش‌آموز



در سه رشته انسانی، تجربی و ریاضی پرسشنامه‌های هویت و اطلاعات درخواستی را تکمیل کردند. ۳۴۷ آزمودنی که در پرسشنامه در مقابل پرسش مربوط به اینکه به کدام گروه قومی تعلق دارید؟، جواب داده بودند. برای تحلیل تفاوت هویت در گروه‌های قومی انتخاب شدند. ۷۸ آزمودنی خود را عرب، ۱۰۵ نفر بختیاری و ۱۶۴ نفر خود را غیر از قومیت‌های فوق با هویت‌های شهری و غیرقومی مانند دزفولی، شوشتری، رامهرمزی، بهبهانی، و از سایر نقاط کشور معرفی کرده بودند.

ابزار

ابزار به کار گرفته شده در پژوهش حاضر، پرسشنامه تجدیدنظر شده بنیون و آدامز (۱۹۸۶) بود، که با افزایش در دو خرده مقیاس هویت خانوادگی و هویت ملی اعتباریابی شده بود (امیدیان، ۱۳۸۲). این پرسشنامه در مقیاس ۶ درجه‌ای لیکرت و شامل ۸۰ سؤال بود. چهار حالت هویت را در دو بعد اعتقادی و روابط بین فردی اندازه‌گیری می‌کرد و هر بعد خود شامل ۵ حوزه فرعی می‌شد. حوزه‌های فرعی بعد اعتقادی مشتمل بود بر مذهب، سیاست، ملیت، فلسفه زندگی و شغل؛ و حوزه‌های بعد روابط بین فردی، شامل حوزه‌های دوستی، معاشرت، اوقات فراغت، خانواده و نقش جنسی می‌شد.

روش تحلیل آماری

پس از جمع‌آوری اطلاعات با استفاده از نرم‌افزار SPSS، روش تحلیل واریانس یکراهه برای مقایسه حالت‌های هویت در سه گروه قومی به کار گرفته شد و با توجه به عدم برابری سه گروه مقایسه، از روش چندمقایسه‌ای شفه برای تعیین تفاوت‌های معنی‌دار گروه‌ها استفاده شد.

نتایج به دست آمده

یکی از موضوعات بررسی شده در پژوهش حاضر، مقایسه گروه‌های قومی استان در سه گروه عرب، بختیاری و سایر موارد، از نظر حالت‌های هویت است. به این منظور در سه گروه قومی و با روش تحلیل واریانس در هر حالت به مقایسه گروه‌ها اقدام شد که نتایج آن در جدول شماره ۱ در رابطه با حالت‌های هویت کلی آمده است.



جدول ۱: نتایج تحلیل واریانس یک‌راهه روی نمره‌های حالت‌های چهارگانه هویت، در گروه‌های قومی دانش‌آموزان

سطح معنی‌داری	F	میانگین مجذورات	درجه آزادی	مجموع مجذورات	هویت سردرگم
۰/۰۰۳	۶۷۰۴۸	۷۹۸/۹۰۴ ۱۳۲/۰۸۸	۲ ۳۴۴ ۳۴۶	۱۵۹۷/۸۰۹ ۴۵۴۳۸/۳۳۵ ۴۷۰۳۷/۱۴۴	بین گروه درون گروه کل
سطح معنی‌داری	F	میانگین مجذورات	درجه آزادی	مجموع مجذورات	هویت زود هنگام
۰/۰۰۰	۱۴/۹۰۰	۲۹۴۱/۳۸۱ ۱۹۷/۴۰۳	۲ ۳۴۴ ۳۴۶	۵۸۸۲/۷۶۱ ۹۷۹۰۶/۷۸۳ ۷۳۷۹۸/۵۴۵	بین گروه درون گروه کل
سطح معنی‌داری	F	میانگین مجذورات	درجه آزادی	مجموع مجذورات	هویت مهلت‌خواه
۰/۰۰۱	۶۷۷۵۹	۸۱۴/۶۷۲ ۱۲۰/۵۳۰	۲ ۳۴۴ ۳۴۶	۱۶۲۹/۳۴۸ ۴۱۴۶۲/۳۰۹ ۴۳۰۹۱/۶۵۴	بین گروه درون گروه کل
سطح معنی‌داری	F	میانگین مجذورات	درجه آزادی	مجموع مجذورات	هویت کسب‌شده
۰/۸۲۰	۰/۱۹۹	۲۵/۴۸۴ ۱۲۸/۱۱۰	۲ ۳۴۵ ۳۴۷	۵۰/۹۶۹ ۴۴۱۹۸/۱۰۰۵ ۴۴۲۴۸/۹۷۸	بین گروه درون گروه کل

همانگونه که در جدول شماره ۱، مشاهده می‌شود، تفاوت سه گروه که امکان تعیین قومیت آنها وجود داشت، در نمره‌های هویت سردرگم، زود هنگام و مهلت‌خواه معنی‌دار است. در نمونه پژوهشی، ۷۸ عرب، ۱۰۴ بختیاری و ۱۶۳ آرمودنی از گروه‌هایی به جز این دو قومیت بودند. در میان دانش‌آموزان، استفاده از روش شفه (با توجه به برابر نبودن گروه‌های مقایسه) نشان داد که میانگین دانش‌آموزان عرب در هویت سردرگم کلی ۵۹/۱۵، دانش‌آموزان بختیاری ۵۵/۶۸ و کسانی که از سایر موارد بودند ۵۳/۶۳ بود. در هویت زود هنگام میانگین دانش‌آموزان عرب ۷۷/۷۲، دانش‌آموزان بختیاری ۷۰/۱۴ و سایر موارد ۶۷/۱۸ بود. در هویت مهلت‌خواه میانگین دانش‌آموزان عرب ۸۰/۳۷، بختیاری ۷۸/۸۳ و سایرین ۷۵/۲۷ بود. نتایج مقایسه‌های پی‌گیری معنی‌داری این تفاوت‌ها در جدول شماره ۲ آمده است.



جدول ۲: مقایسه سه گروه با روش شفه در نمره‌های میانگین حالت‌ها

حالت هویت	مقایسه‌ها	تفاوت میانگین	سطح معنی‌داری	میانگین گروه‌ها
هویت سردرگم	عرب بختیاری	۳/۳۷	۰/۱۴۷	۵۵/۷۸ ۵۹/۱۵
	سایرین		۰/۰۰۳	۵۳/۶۷
	بختیاری عرب	-۳/۳۷ **۵/۴۸	۰/۱۴۷	۵۹/۱۵ ۵۵/۷۸
	سایرین عرب	**۰-۵/۴۸ ۲/۱۱	۰/۳۴۱	۵۳/۶۷
	سایرین بختیاری	-۲/۱۱	۰/۰۰۳	۵۳/۶۷ ۵۹/۱۵
			۰/۳۴۱	۵۵/۷۸
هویت زودهنگام	عرب بختیاری	**۷/۸۳	۰/۰۰۱	۶۹/۸۸ ۷۷/۷۱
	سایرین		۰/۰۰۰	۶۷/۲۰
	بختیاری عرب	***۱۰/۵۱	۰/۰۰۱	۷۷/۷۱ ۶۹/۸۸
	سایرین	-۷/۸۳	۰/۳۱۲	۶۷/۲۰
	سایرین عرب	۲/۶۸	۰/۰۰۰	۷۷/۷۱ ۶۷/۲۰
	بختیاری	-۱۰/۵۱	۰/۳۱۲	۶۹/۸۸
هویت مهلت‌خواه	عرب بختیاری	۱/۶۷	۰/۵۹۷	۷۸/۷۰ ۸۰/۳۷
	سایرین		۰/۰۰۳	۷۵/۲۴
	بختیاری عرب	**۵/۱۳	۰/۵۹۷	۸۰/۳۷ ۷۸/۷۰
	سایرین	-۱/۶۶	۰/۰۴۳	۷۵/۲۴
	سایرین عرب	**۰-۵/۱۳* ۳/۴۶	۰/۰۰۳	۸۰/۳۷ ۷۵/۲۴
	بختیاری	*-۳/۴۶	۰/۰۴۳	۷۸/۷۰

همانگونه که در جدول ۲ مشاهده می‌شود، گروه دانش‌آموزان غیرعرب و غیربختیاری در نمره‌های هویت سردرگم، از دانش‌آموزان عرب نمره میانگین کمتری کسب کردند و نمره دانش‌آموزان عرب در هویت زودهنگام از دانش‌آموزان بختیاری و سایر گروه‌ها بیشتر بود. در هویت مهلت‌خواه نیز نمره آنها از گروه سوم بیشتر بود. نتایج مقایسه در بعد اعتقادی در گروه‌های نژادی در جدول ۳، آمده است.

جدول ۳: نتایج تحلیل واریانس یکراه روی نمره‌های حالت‌های چهارگانه هویت در بعد اعتقادی

سطح معنی‌داری	F	میانگین مجذورات	درجه آزادی	مجموع مجذورات	هویت سردرگم بین گروه درون گروه کل
۰/۰۸۲	۲/۵۲۴	۱۱۰/۴۹۱ ۴۳/۷۷۲	۲ ۳۴۴ ۳۴۶	۲۲۰/۹۸۱ ۱۵۰۵۷/۶۷۶ ۱۵۲۷۸/۶۵۷	
سطح معنی‌داری	F	میانگین مجذورات	درجه آزادی	مجموع مجذورات	هویت زودهنگام بین گروه درون گروه کل
۰/۰۰۰	۱۰/۵۵۹	۵۶۷/۵۲۷ ۵۲/۸۴۲	۲ ۳۴۴ ۳۴۶	۱۱۳۷/۰۵۵ ۱۸۵۲۱/۵۲۲ ۱۹۶۵۸/۵۷۷	



سطح معنی‌داری	F	میانگین مجزورات	درجه آزادی	مجموع مجزورات	هویت مهلت‌خواه بین گروه درون گروه کل
۰/۰۰۷	۵/۰۲۵	۱۹۲/۸۲۷ ۳۸/۳۷۴	۲ ۳۴۴ ۳۴۶	۳۸۵/۶۵۴ ۱۳۲۰۰/۵۷۶ ۱۳۵۸۶/۲۳۱	
سطح معنی‌داری	F	میانگین مجزورات	درجه آزادی	مجموع مجزورات	هویت کسب‌شده بین گروه درون گروه کل
۰/۶۶۶	۰/۴۰۶	۱۴/۳۸۴ ۳۵/۳۹۹	۲ ۳۴۴ ۳۴۶	۲۸/۷۶۹ ۱۲۱۷۷/۱۴۵ ۱۲۲۰۵/۹۱۴	

همانگونه که مشاهده می‌شود، در بعد اعتقادی حالت‌های زوددهنگام و مهلت‌خواه در گروه‌های نژادی با هم تفاوت معنی‌دار داشتند. نتایج پیگیری شفه در جدول ۴ آمده است.

جدول ۴: مقایسه سه گروه با روش شفه در نمره‌های میانگین حالت‌ها در بعد اعتقادی

میانگین گروه‌ها	سطح معنی‌داری	تفاوت میانگین	مقایسه‌ها	حالت هویت
۳۶/۳۶ ۳۹/۰۸ ۳۴/۴۷		*۲/۷۲ ***۴/۶۱	عرب بختیاری سایرین	هویت زوددهنگام
۳۹/۰۸ ۳۶/۳۶ ۳۴/۴۷	۰/۰۴۷ ۰/۰۰۰	-۲/۷۲ ۱/۸۸	بختیاری عرب سایرین	
۳۹/۰۸ ۳۴/۴۷ ۳۶/۳۶		***-۴/۶۱ -۱/۸۸	سایرین عرب بختیاری	
۳۸/۵۸ ۳۹/۲۸ ۳۶/۸۲	۰/۷۵۱ ۰/۰۱۷	۰/۷۰۱۱ *۲/۴۵	عرب بختیاری سایرین	
۳۹/۲۸ ۳۸/۵۸ ۳۶/۸۲	۰/۷۵۱ ۰/۰۷۹	-۷۰۱۱ ۱/۷۵	بختیاری عرب سایرین	
۳۹/۲۸ ۳۶/۸۲ ۳۸/۵۸	۰/۰۱۷ ۰/۰۷۹	*-۲/۴۵ -۱/۷۵	سایرین عرب بختیاری	

همانگونه که مشاهده می‌شود، در هویت زوددهنگام اعتقادی و مهلت‌خواه، دانش‌آموزان عرب از دانش‌آموزان غیرعرب و غیربختیاری میانگین بیشتری کسب کردند. در بعد روابط بین فردی نیز نتایج نسبتاً مشابهی به دست آمد. نظر به اهمیت حوزه هویت ملی و رابطه آن با گروه‌های فروملی، در پایان مقایسه‌ها نمره‌های میانگین گروه‌های قومی استان در حالت‌های هویت، مقایسه گردید که نتایج آن در جدول ۵ آمده است.



جدول ۵: نتایج تحلیل واریانس یکراه روی نمره‌های حالت‌های چهارگانه هویت در حوزه هویت ملی

سطح معنی‌داری	F	میانگین مجذورات	درجه آزادی	مجموع مجذورات	هویت سردرگم بین گروه درون گروه کل
۰/۴۷۱	۰/۷۵۵	۳/۷۱۸ ۴/۹۲۸	۲ ۳۴۵ ۳۴۷	۷/۴۳۷ ۱۷۰۰/۰۴۳ ۱۷۰۷/۴۸۰	
۰/۰۰۴	۵/۵۱۱	۲۴/۸۹۷ ۴/۵۱۸	۲ ۳۴۵ ۳۴۷	۴۹/۷۹۵ ۱۵۵۸/۶۴۲ ۱۶۰۸/۴۳۷	هویت زودهنگام بین گروه درون گروه کل
۰/۰۱۴	۴/۱۳۰	۱۷/۲۵۶ ۴/۰۰۴	۲ ۳۴۵ ۳۴۷	۳۴/۵۱۲ ۱۳۸۱/۲۲۱ ۱۴۱۵/۷۳۳	هویت مهلت‌خواه بین گروه درون گروه کل
۰/۱۳۰	۲/۰۵۵	۸/۷۲۶ ۴/۲۶۳	۲ ۳۴۵ ۳۴۷	۱۷/۵۲۳ ۱۴۷۰/۵۷۷ ۱۴۸۸/۱۰۱	هویت کسب‌شده بین گروه درون گروه کل

همانگونه که مشاهده می‌شود، در حالت‌های هویت زودهنگام و مهلت‌خواه در حوزه هویت ملی، تفاوت گروه‌های قومی، معنی‌دار و در دو حالت کسب شده و سردرگم، با هم تفاوت معنی‌داری ندارند. روش پیگیری شفه در این دو حالت در جدول ۶ آمده است.

جدول ۶: مقایسه سه گروه با روش شفه در نمره‌های میانگین حالت‌ها در حوزه هویت ملی

میانگین گروه‌ها	سطح معنی‌داری	تفاوت میانگین	مقایسه‌ها	حالت هویت
۱۰/۰۹ ۹/۴۷	۰/۱۵۰ ۰/۶۸۱	-۰/۶۲۰۹ ۰/۲۵۶۲	عرب بختیاری سایرین	هویت زودهنگام
۹/۴۷ ۹/۲۱	۰/۱۵۰ ۰/۰۰۵	۰/۶۲۰۹ *۰/۸۷۷۱	بختیاری عرب سایرین	
۹/۴۷ ۱۰/۰۹	۰/۶۸۱ ۰/۰۰۵	-۰/۸۷۷۱ *۰/۲۵۶۲	سایرین عرب بختیاری	
۷/۸۰ ۷/۱۱	۰/۸۳۲ ۰/۱۷۷	-۰/۱۸۱۳ ۰/۵۱۳۱	عرب بختیاری سایرین	
۷/۶۲ ۷/۱۱	۰/۸۳۲ ۰/۰۲۲	۰/۱۸۱۳ *۰/۶۹۴۴	بختیاری عرب سایرین	هویت مهلت‌خواه
۷/۶۲ ۷/۱۱	۰/۱۷۷ ۰/۰۲۲	-۰/۵۱۳۱ *۰/۶۹۴۴	سایرین عرب بختیاری	
۷/۸۰	۰/۰۲۲			

همانگونه که مشاهده می‌شود، دانش‌آموزان بختیاری در هویت زودهنگام به صورت معنی‌داری از دانش‌آموزان غیرعرب و غیربختیاری نمره بیشتری کسب کردند. در هویت مهلت‌خواه نیز همین نتیجه به دست آمد.

نتیجه‌گیری

نتایج پژوهش حاضر نشان داد که در هویت کسب شده بین گروه‌های قومی، تفاوت معنی‌داری دیده نمی‌شود. این موضوع با دیدگاه مارسیا (۱۹۶۶) و اریکسون (۱۹۶۸) هماهنگی دارد؛ زیرا فردی که پس از یک دوره بررسی، برای خود هدف و معنی را در زندگی مشخص کرده و به آن پایبند است، با وجود احترام و تعهدی که به آداب و رسوم قومی خود دارد، تحت تأثیر آنها قرار نمی‌گیرد. از این رو افراد در هویت کسب‌شده، صرف نظر از گروه قومی خود وضعیت یکسانی داشتند.

در عین حال که نتایج نشان داد، در هویت سردرگم، زودهنگام و مهلت‌خواه تفاوت‌ها در گروه‌های قومی معنی‌دار بودند. در وضعیت هویت مهلت‌خواه افراد، در حال بررسی و تحقیق برای پیدا کردن مفاهیم تازه‌ای هستند تا به زندگی خود معنای تازه‌ای ببخشند؛ ولی هنوز به این موارد پایبند نشده‌اند. در وضعیت هویت زودهنگام، افراد با تعهد قوی و شدید به آنچه از عقاید و باورهای معلمان و والدین کسب کرده‌اند، به زندگی خود معنی بخشیده و آینده خود را بر مبنای آن طراحی می‌کنند. به بیان دیگر، باورهای آنها پس از یک دوره جستجو و بررسی توسط خودشان به دست نیامده است. در هویت سردرگم افراد نه به دنبال جستجوی مفاهیم تازه هستند و نه به مفاهیم کسب شده از بزرگترها پایبند می‌باشند؛ یعنی فاقد دو عنصر جستجوگری و تعهد هستند. در این پژوهش به جز یک مورد (نمره سردرگم کلی) به نظر می‌رسد هر چه ارزش‌های قومی، بیشتر بر افراد حاکم باشد، از مقدار سردرگمی در آنها کاسته می‌شود. یعنی در جهت نظریه مارسیا و اریکسون، افراد در حالت زودهنگام، سردرگمی کمتری دارند. در پژوهش حاضر با توجه به انسجام قومی در میان دانش‌آموزان عرب و بختیاری، نمرات آنها در هویت زودهنگام به صورت معنی‌داری از گروه‌های دیگر بیشتر بود. این موضوع به ویژه در انتخابات مجلس نیز دیده می‌شود. در این انتخابات، در شرایطی که کاندیداها از یک گروه قومی خاص باشند، در آن گروه قومی با انسجام بیشتری از فرد مورد نظر حمایت می‌شود. این درحالی است که نمره گروه دانش‌آموزان عرب در هویت سردرگم کلی، از گروه سوم بیشتر بود و این شواهدی بر این مدعاست



که در گروه‌های قومی دارای انسجام قوی، افراد در شرایط خاص و نه به طور کلی با پذیرش معیارها و دستورالعمل‌های بزرگان قوم، احساس سلامت و عزت نفس بیشتری کرده و با مباحثات به ارزش‌های قومی خود، احساس ارزشمندی بیشتری می‌کنند. این موضوع با پژوهش براگ^۱ (۲۰۰۱)، و دیدگاه پینی (۱۹۹۳) و پینی و همکاران (۱۹۹۲) هماهنگ است. نکته قابل توجه در پژوهش حاضر، بالابودن نمره هويت مهلت‌خواه در گروه عرب‌زبان بود. این هويت اشاره به جستجوگری و پرسشگری افراد برای جستجوی مفاهيم و معناهای تازه در زندگی دارد. این نوع هويت با هويت زوددهنگام که افراد از ارزش‌های حاکم بر قوم و گروه، تبعیت بی‌چون و چرا می‌کنند، تعارض دارد. بالابودن نمره‌ها در این مورد می‌تواند نشان‌دهنده تغییر در رویکرد دانش‌آموزان عرب‌زبان به دلیل قرار گرفتن آنها در معرض اطلاعات تازه از طریق رسانه‌ها، مدرسه و دوستان تازه و یا عدم دقت در پاسخ دادن به مواد پرسشنامه باشد. در پژوهش حاضر وضعیت سردرگم کلی دانش‌آموزان عرب در مقایسه با گروه سوم موضوعی است که نشان می‌دهد در شرایطی که افراد در وضعیت انتخاب برای زندگی خود باشند، فقدان حمایت قوی از طریق معیارهای فرهنگی حاکم بر قوم یا خانواده، چگونه به افزایش احساس سردرگمی می‌انجامد. این مورد با مشکلات روانی و آسیب‌های اجتماعی می‌تواند همراه باشد (اریکسون، ۱۹۶۸). موضوع هويت ملی، با توجه به ارزش‌های این نوع هويت که با احساس پایبندی به میهن همراه است و همچنین به مرزی بودن استان خوزستان باید مورد بررسی قرار گیرد. نتایج نشان داد که گروه قومی بختیاری به صورت معنی‌داری در حالت‌های زوددهنگام و مهلت‌خواه از دو گروه دیگر برتر بودند. نمره‌های گروه قومی بختیاری در هويت زوددهنگام می‌تواند تا حدودی ناشی از باورهای قوی ملی در این گروه باشد که خود را در نمره بالای هويت زوددهنگام در حوزه ملیت نشان می‌دهد. از دیگر سو تعامل گروه‌های مختلف قومی در این استان، ضرورت پیدا کردن مفاهيم تازه از هويت ملی را در میان آنها مطرح می‌سازد که در نمره بالای آنها در هويت مهلت‌خواه تجلی یافته است. به طور کلی پژوهش حاضر نه از نظر فرهنگی و قومی، بلکه از دیدگاه هويت شخصی به مقایسه گروه‌های قومی پرداخته است و اگر امکان اندازه‌گیری هويت قومی در گروه‌های فوق فراهم بود و با توجه به میزان هويت قومی و نه براساس قومیت به مقایسه اقدام می‌شد، نتایج

1- Brug, P.



دقیق‌تری فراهم می‌گردید. نکته قابل بررسی دیگر، ضرورت توجه به هویت ملی به عنوان عامل یکپارچه‌کننده اقوام ایرانی در کشور است. به نظر می‌رسد در مناطقی از کشور که مانند استان خوزستان ترکیب جمعیتی از گروه‌های قومی مختلف تشکیل شده است، پژوهش و برنامه‌ریزی در مورد هماهنگی دو نوع هویت قومی و ملی و تعادل بین آنها، می‌تواند از موضوعات مهم نظری و کاربردی باشد که قابلیت تعمیم به تمام کشور را دارد.

منابع :

- ۱- امیدیان، مرتضی (۱۳۸۱)، بررسی حالت‌های هویت در ابعاد اعتقادی و روابط بین فردی و تفاوت آنها در متغیرهای وابسته برگزیده در دانشجویان دختر و پسر شهید چمران اهواز، پایان‌نامه دکتری، دانشگاه شهید چمران اهواز، دانشکده علوم تربیتی و روانشناسی.
- ۲- ----- (۱۳۸۲)، بررسی وضعیت هویت‌یابی در ابعاد اعتقادی و روابط بین فردی و رابطه آن با سلامت روان در دانش‌آموزان دختر و پسر پیش‌دانشگاهی استان خوزستان، طرح پژوهشی با سازمان آموزش و پرورش استان خوزستان.
- ۳- دفتر طرح‌های ملی، وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی (۱۳۸۰)، یافته‌های پیمایش در ۲۸ استان کشور، ارزش‌ها و نگرش‌های ایرانیان، ویرایش اول، ناشر دفتر انتشارات طرح پیمایش ملی ارزش‌ها و نگرش‌های ایرانیان.
- ۴- دفتر طرح‌های ملی، وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی (۱۳۸۲)، یافته‌های پیمایش در ۲۸ استان کشور، ارزش‌ها و نگرش‌های ایرانیان، موج دوم، ویرایش اول، ناشر دفتر انتشارات طرح‌های ملی وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی.
- ۵- سجادی، سیدمهدی (۱۳۸۴)، «کثرت‌گرایی فرهنگی، هویت و تعلیم و تربیت (تبیین و ارزیابی)»، فصلنامه علمی - پژوهشی دانشکده علوم و تربیتی و روان‌شناسی، دانشگاه الزهراء، دوره ۱، شماره ۱، صص ۳۸-۲۵.
- ۶- مقصدی، مجتبی (۱۳۷۹)، «فرهنگ، ارتباطات و تحولات قومی (بررسی نظری)»، فصلنامه مطالعات ملی، سال دوم، شماره ۶، زمستان ۷۹.
- 7- Bennion Layne, D., Adams, Gerald, R. (1986). "A revision of the extended version of the objective measure of ego identity status: An identity instrument for use with late adolescent", *Journal of Adolescent Research* Vol. 1, No.2, 183-196.



- 8- Brug,peary (2001); *Ethnic Identity and its Association with Self-steem among Surninamese Adolescents in the Netherlands*. University of California, Los Angeles.
- 9- Castles, S. (1999); "Globalization and Migration", *International Social Journal*, June.
- 10- Erikson, E.H. (1968); *Identity; Youth and Crisis*, New York: W. W. Norton.& Company INC.
- 11- Kim, J. (1981); "The process of Asian-American Identity Development: A study of Japanese American womens perceptions of their struggle to achieve positive identities", *Doctoral Dissertation*, University of Massachusetts.
- 12- Marcia, James E. (1966); "Development and Validation of Ego identity status", *Journal of Personality and Social Psychology*, 3, 551-558.
- 13- Phiney, J. S. (1989); "Stage of ethnic identity development in minority group adolescents", *Journal of Early Adolescence*, 9, 34-49.
- 14- Phinney, J., Tarver, S. (1988); "Ethnic identity search and commitment in black and white eighth graders", *Journal of Early Adolescence*, 8, 265-277.
- 15- Phinney, J. and Alipuria, L. L. (1990); "Ethnic identity in college student from four ethnic group", *Journal of Adolescence*, 171-183.
- 16- Phiney, J. S., Charira, V. & Williamson, L. (1992); "Acculturation attitudes and self-esteem among high school and college student", *Youth and society*, 23, 299-312.
- 17- Phiney, J. S. (1992); "A three stage model of ethnic identity development in adolescents and young adult from diverse group", *Journal of Adolescence Research*, 7: 156-176.
- 18- Phinney, J. (1993a); "The multiple ethnic identity measure: A new scale for use diverse groups", *Journal of Adolescent Research*, 7 (2), 156-176.
- 19- Phinney, J. (1993b); "A three-stage model of ethnic identity development in adolescence", In Bernal, M. and G. Knight (Eds.), *Ethnic Identity Formation and Transmission Among Hispanic and other Minorities*. New York: State University of New York press.
- 20- Rowly, S. J., Seller, R. M. & Charous, T. M., Smith, M. A. (1998); "The relationship between self-esteem and ethnic identity in college and high school African American", *Journal of Personality and Social Psychology*, Vol. 74 (3), 715-742.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی